

מעילת חרם יריחו אחריות אישית מול ערבות הדדית

פרק ז' בספר יהושע כתוב במבנה מיוחד. תחילתו בהקדמה בת פסוק אחד, המתארת את מעילת עכן ואת תוצאותיה לכל עם ישראל. אחריה בא תיאור הקרב הראשון ותבוסתו, שיחת יהושע עם הקב"ה וסילוקו של עכן. בפרק ח' מתואר הקרב שצלח. ההקדמה של פסוק א בפרק ז' עניינה להציג בפני הקורא את הסיבה הדתית לכישלון קרב העי הראשון. לפי דרכנו למדנו, שכל התרחשות מקראית כוללת שתי סיבות: הסיבה הארצית והסיבה האלוקית. לדוגמא, פרשת חדירת המדיינים לארץ ישראל בימי גדעון המתוארת בספר שופטים פרקים וי-ח'. הסיבה הארצית היא הריסת הכוח הכנעני ששמר על הארץ מפני חדירת השבטים הנוודים מעבר הירדן לארץ ישראל. כיוון שכוח זה נשבר בנס שאירע לברק בן אבינעם, לא היה מי שיעצור את המדיינים שעברו את הירדן וחדרו לארץ.

אולם כפתיחה לסיפור, מציין התנ"ך: "ויעשו בני ישראל הרע בעיני ה' ויתנם ה' ביד מדין שבע שנים". היינו, הסיבה הדתית לחדירת המדיינים היא עשיית הרע בעיני ה'. הוא הדין במקומנו, בו המקרא מציג את הסיבה הדתית לכישלון מלחמת העי. אולם פסוק א המוסר אינפורמציה בלשון קצרה ומתמצתת, טומן בחובו אידיאה רעיונית, הבאה לידי ביטוי במעבר מלשון רבים ללשון יחיד: "וימעלו בני ישראל... ויקח עכן...".

המלבניים היטיב להסביר את הבעיה ופתרונה, באמרו: "כי כל ישראל קשורים כגוף אחד, עד שכל איש ואיש מהם יחוסו אל הכלל כיחוס איבר אחד מן הגוויה אל הגוויה. וכמו שעל ידי חולי או הפסד איבר אחד יתהווה חולי או מום בגוף כולו, כן במה שלקח עכן מן החרם נחשב כאילו מעל העם כולו" (פירושו לפרק ז' ביהושע, פסי א).

חרם יריחו

מה ראה יהושע להחרים את יריחו? לחז"ל¹ כמה תשובות לכך:
 א. "לפי שהיה יום שבת אותנו יום שכבשו את יריחו, לכן החרים את יריחו קדש לה'... א"ר
 יהושע השבת כולה קדש וכל פה שנכבש בשבת יהיה קדש לה".
 ב. "א"ר ברכיה הכהן כעיר הנידחת עשאה, והרי עיר הנדחת אסורה בהנאה".
 ג. "אפר ר' יודא הלוי בר שלום ליפד לישראל פה שאפר קב"ה (בפדבר ט"ו, כ) "ראשית
 עריסותיכם חלה תריבו תרופה". אפר יהושע הואיל וכבשנו אותה תחילה, נקדיש את
 כל שללה לגבוה".

הרלב"ג בפירושו (לפרק ו' שם, פס' יז) מסביר מדוע נצטוו ישראל על חרם
 יריחו. שאם תגיע להם הצלחה משלל יריחו, ייחסו את ההצלחה לשלל העיר וכך
 גם יגיעו לייחוס ההצלחה לאלוהי העיר יריחו וימשכו אחריו. הנהייה אחרי
 העבודה הזרה בעקבות חרם יריחו, מזכירה את דברי הגמרא² אודות מפגש שהיה
 בין אליהו הנביא למלך אחאב, כשבאו לנחם את חיאל בית האלי על מות שני
 בניו (מלכים א' ט"ז, לד). אחאב ניחם את חיאל בית האלי באמרו ששני בניו
 לא מתו בגלל קללת יהושע, שכן לדבריו, משה הבטיח (בפרשת "והיה אם שמע")
 עצירת גשמים בעוון עבודה זרה, והנה הוא אחאב, עובד עבודה זרה על כל תלם
 ותלם בארץ ישראל, ואין עצירת גשמים. אם נבואת משה לא נתקיימה, נבואת
 יהושע בודאי לא מתקיימת.

מה ניתן ללמוד מדברי הגמרא אודות השילוב שבין בניית יריחו לנהייה אחרי
 עבודה זרה?

לשם כך נעיינ בדברי המלבי"ם (בפירושו למלכים א' ט"ז, לד): "יעד עתה הגם
 שעבדו העגלים, לא פקרו עדיין בכל שרשי האמונה, והיו יראים מפני השבועה
 והאלה של יהושע. ועתה שראו שאחאב עושה כל התועבות ואין ה' מענישו, כפרו
 בהשגחה ובנבואה ולא חשו על קללת יהושע, ולכן בנה את יריחו. והגם שראה
 שקללת יהושע נתקיימה באבירם בנו, לא שת לבו גם לזאת ותלהו במקרה"³.
 יושם לב לכך, שאחאב מנחם ומחזק את חיאל בית האלי בהסתמכו על כך
 שאין הוא עצמו נענש על העבודה הזרה. במקום ללמוד ממקרה חיאל בית האלי
 על מציאותו של אלוקים המשגיח על הכל, ולמשוך ידו מעבודה זרה, הוא מסיק
 ממקרהו על מה שקרה לחיאל ומלמד גם אותו לכפור בהשגחה העליונה.

1. במדבר רבה י"ד, א.

2. סנהדרין ק"ג, ע"א. ירושי סנהדרין פרק י' הלכה ב'.

3. יו אריאל, בספרו "פני לבנה - כיוונים בספר יהושע", ירושלים תשס"ג, עמ' 71-72, מציין
 שאלהי הנביא עצר את הגשמים בימי אחאב, כי הבעל שאחאב עבד הוא אף אל הגשם, וזה
 רומז לאחאב שדווקא כאשר אתה מצטרף לבעל, הגשמים נעצרים.

החשש לחילול השם בתפילת יהושע

תגובתו של יהושע למפלת העי, הייתה קריעת בגדים ותפילה, שבמרכזה עומד החשש לחילול השם: "וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ, ומה תעשה לשמך הגדול" (פרק ז', פס' ט). אזכרת החשש לחילול השם מופיעה בחטא העגל ובחטא המרגלים. משה מתפלל אחרי חטא העגל ואומר: "למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים ולכלותם מעל פני האדמה" (שמות ל"ב, יב). ובפרשת המרגלים: "מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר" (במדבר י"ד, טז)⁴. שונה מקרה עכן משני המקרים הנוספים שהזכרנו. בשני האחרונים משה העלה את החשש שמא ה' בעצמו ירצה לכלות את בני ישראל במדבר, בעוד שביהושע החשש הוא מפני סילוק ההשגחה מעל בני ישראל, דבר שיאפשר לעמי כנען להשמידם.

הרעיון שהקב"ה מחוייב לפעול אולי אפילו בניגוד לרצונו, בגלל החשש לחילול שמו, מובא בנביא יחזקאל. הנביא מציין שבני ישראל מרדו בה', לא הלכו בחוקותיו וחיללו את השבת (יחזקאל כ', ג), ובתגובה אמר ה' לשפוך חמתו עליהם ולכלותם (שם). הנביא חוזר על רעיון זה פעמיים (בפסוקים יג וכא). אולם הקב"ה חזר בו מתכניתו להשמיד את עמו: "ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם" (שם יד). לפי הנביא יחזקאל (אלמלי מקרא כתוב אי אפשר לאמרו), עם ישראל לא היה מוכן כלל ליציאת מצרים ולא ראוי לכך, והקב"ה הוציאם, כביכול, בכפייה. אכן עובדה זו, שעם ישראל יצא ממצרים בלתי מוכן, נתנה את אותותיה בחטאים שנעשו לאורך כל ימי הבית הראשון, כפי שמתאר יחזקאל הנביא בפרקים ט"ז וכ"ג. הסיבה לכך, מבוארת בדברי הרמב"ן⁵, המסביר שאין ה' רוצה להראות את כוחו בין שונאיו, כי כל הגויים כאין נגדו מאפס ותוהו נחשבו לו (ישעיהו מ', יז). אלא שעם ישראל הוא העם היחיד המפרסם את שם ה' בעולם, ואם יאבד זכרו של עם ישראל, לא ימצא מי שיפרסם את מעשי ה' בעולם, ותבטל כוונת ה' בבריאת האדם.

4. המהר"ם בפירושו על אתר, מזכיר מדרש לפיו, משה אמר לקב"ה שמצרים הרי מכירים את גבורתך ויודעים שיש לך יכולת להלחם באומות, ויאמרו שאין לך יכולת לפרנסם במדבר ועל כן שחטת אותם.

5. בפירושו לדברים ל"ב, כו ד"ה אשבתה.

סילוק ההשגחה המיוחדת מישראל

בפסוק י"ב אומר ה' ליהושע: "לא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם". ההיגד "לא אוסיף להיות עמכם" מביא אותנו לנושא סילוק השכינה מישראל. בכמה מקומות בתורה מודגשת נוכחות הקב"ה עם עם ישראל והשראת השכינה בתוכם. תחילתו של הרעיון בפרשת המשכן, עליו נאמר: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה, ח). וכן "ונתתי משכני בתוכם" (ויקרא כ"ו, יא). וכך "כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל" (במדבר ל"ה, לד).

אולם כשם שהשכינה שורה על עם ישראל, בהעדר תנאים נאותים היא גם מסולקת מישראל. כך מצינו בפרשת: "ויתד תהיה לך על אונך" (דברים כ"ג, יד), שכאשר אין המחנה נקי, השכינה מסולקת ממנו, שנאמר: "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (שם טו). לאמור - כאשר השכינה שורה על המחנה, זוהי ערובה לניצחון, ואילו כאשר השכינה מסולקת מישראל, מסולקת גם ההשגחה הישירה על העם ואיתה הסיוע האלוקי. כך מצינו בפרשת המעפילים (במדבר י"ד, מא), שאחרי חטא המרגלים ניסו ישראל להעפיל לארץ ישראל, ומשה אמר להם: "אל תעלו כי אין ה' בקרבכם ולא תגפנו לפני אויביכם"⁶. הוא הדין כמובן בפרשת עכן שהקרב על העי נכשל בעקבות חטאו, דבר שהביא לסילוק השכינה⁷.

פועל יוצא של השראת השכינה על ישראל, הוא השראתה על המקדש. כך עולה מתוך דברי הנביאים. בירמיהו פרק ז' מתווכח הנביא עם אלה הטוענים: "היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה" (פסוק ד). מסתבר שהעם דוחה את דברי הנביא המזהיר מפני החורבן, שכן הקב"ה שומר על עירו ועל מקדשו ולא יתן לעירו ליפול בידי האויב. הביטחון העומד ביסוד דבריהם נובע מתקדים, לפיו במצור סנחריב שמר ה' על ירושלים ולא נתן לה ליפול בידי האשורים. יתר על כן, צבא אשור ניגף במגפה בשערי ירושלים (ישעיהו ל"ו-ל"ז).

אולם תשובת הנביא היא, שכאשר עם ישראל גונב, רוצח ונואף, נשבע לשקר ועובד את הבעל, אין לו כל סיכוי להינצל. בית המקדש איבד את קדושתו, ועובדה היא, אומר הנביא, המסתמך אף הוא על תקדים מן העבר, שמשכן שילה חרב למרות שהשכינה שרתה עליו. לאמור - אין לבית המקדש קדושה עצמית. קדושתו נובעת מקדושת ישראל המושכת עליו את השראת השכינה. כאשר היא איננה קיימת, גם קדושת המקדש פגה.

6. וראה משנה סוטה ח', א.

7. אברבנאל מסביר: "הנה התבאר שהיתה כוונתו יתברך במעשה המשכן וכליו, כדי שתדבק באמצעות קדושתו והכנתו - השכינה האלוקית בקרב ישראל... והיו התועלת בשרות השכינה ביניהם, שתדבק בהם השגחת השיי ושמירתו, ושלא יחשבו שעזב ה' את הארץ".

בתיאורי הנביא יחזקאל אנו מוצאים שהשכינה גולה מבית המקדש בשלבים. ה"כבוד" (כינוי לשכינה) עולה על הכרוב (אותיות רכב) הנושא אותו תחילה אל מפתן הבית (ח', ג). אחר כך השכינה נישאת באמצעות הכרוב אל פתח שער בית ה' הקדמוני (המזרחי) (י', ט). משם נישאת השכינה אל ההר אשר מקדם לעיר (י"א, כג), ומשם לכיוון גלות בבל (פסוק טז). תיאורים אלו של הנביא יחזקאל עומדים ביסוד רעיון "גלות השכינה".

נושא השראת השכינה על ישראל וגלות השכינה, נידונו רבות בכתבי הקבלה והחסידות⁸. כדוגמא, נביא רעיון מספרו של ר' אלימלך מליז'נסק⁹, המציג משל למלך שאוהבו מזמינו לסעוד בביתו. כדי שהמלך ייענה להזמנה זו, על המזמין לעשות הכנות רבות ולהעמיד מליצים ופרקליטים כדי שימצא חן בעיני המלך. אבל כשהמלך נמצא בדרך ורוצה ללון, הוא ייעתר לכל אכסניה שרק תימצא נקיה. הנמשל הוא, שכאשר בית המקדש היה קיים ושכינת כבודו שררה בבית קדשי הקדשים, אדם שהיה רוצה לשאוב רוח הקדש היה צריך לעשות עבודה רבה, שכן הוא היה צריך "להתחרות" שם בכהנים ובנביאים. מה שאין כן בתקופת הגלות המרה, שגם השכינה נמצאת בגלות והיא נעה ונדה ומשתוקקת למצוא מקום מנוחה. אם רק תמצא אדם נקי מחטאים ומעבירות, מיד תשרה עליו.

האחריות האישית והערבות ההדדית

בפרק ז', פסי' יב נאמר: "לא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם". משמע, אדם אחד שחטא, מעכב את השראת השכינה מעל כל ישראל (ע"ש). וכבר שאל משה בפרשת קרח: "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף?" (במדבר ט"ז, כב). לנושא זה נדרשו חכמים לדורותיהם. הגמרא¹⁰ דורשת את הפסוק: "ונקה לא ינקה" (שמות ל"ד, ז), באמרה: "על כל עבירות שבתורה נפרעין פננו, וכאן פננו ופנישפחתו. כל עבירות שבתורה פנישפחתו לא? והכתיב 'ושפתי אני את פני באיש ההוא ופנישפחתו' (ויקרא כ', ה). ותניא אפר ר"ש: "אם הוא חטא, פנישפחתו פה חטאת? לומר לך: אין לך פנישפחה שיש בה פוכס, שאין כולה פוכסין. ושיש בה ליסטים – שאין כולה ליסטים, פננו שפחפין עליו". וכן מצינו בגמרא¹¹ "עכן פאי טעפא איענש? פשום דהו ידעו ביה אשתו ובניו".

8. ראה מאמרי "הדרך החסידית בכתבי תלמידי המגיד ממזריטש", שנתון שאנן תשס"ו.

9. בספרו "נעם אלימלך", פולגאה תקס"ד, צילום ירושלים, עמ' כא.

10. שביעות לט, ע"א.

11. סנהדרין מד, ע"א.

רעיון דומה נמצא במשנה¹² אודות משמרת בילגה שקנסוה שהיא: "לעולם חולקת ברחם וטבעתה קבועה וחלונה שתופה". חכמים קנסו משמרת זו על כך שאחת מבנותיה, מרים בת בלגה, ביזתה את המזבח. ואמרו חכמים "אם לא ששפעה טאביה שהיה עבזה את העבודה לא אפרה כן".
בכל המקומות הללו אנו מוצאים את האחריות ההדדית העומדת ביסוד הענישה הקולקטיבית.

הסבר אחר נותנת הגמרא¹³ לשאלה: "אם הוא חטא, בניו ובנותיו פה חטאו? אפר ליה: ולטעמך, אם הוא חטא, כל ישראל פה חטאו דכתוב 'וכל ישראל עמו'?" אלא לרדנותן. המקורות הללו מבטאים את רעיון האחריות ההדדית, הבאה לידי ביטוי בלשון הגמרא במשפט קצר: "כל ישראל ערבין זה בזה"¹⁴. תשובותיה של הגמרא לשאלה הנדונה, מלמדות על מידה מסויימת של שותפות שיש למשפחה בחטא. המדרש¹⁵ מציג כיוון אחר:

"עשל לבני אדם שהיו יושבין בספינה, נטל אחד מהם פקדון והתחיל קודח תחתיו. אפרו לו חבריו, פה אתה יושב ועושה? אפר להם, פה איכפת לכם, לא תחתני אני קודח? אפרו לו, שהמים עולין ופציפין עלינו את הספינה".

לאמור - אין אדם הנמצא בחברה מסויימת יכול לחרוג מן הנורמה הנדרשת, בטענה שהוא אחראי לעצמו בלבד, שכן התנהגותו משפיעה על הסביבה.

המלבי"ם בפירושו שם (זי, א) מסכם את רעיון שיתוף הגמול בין החוטא לחברתו, באמרו: "כל ישראל קשורים כגוף אחד, עד שכל איש ואיש מהם יחוסו אל הכלל כיחוס איב אחד מן הגויה אל הגויה". המלבי"ם אף כולל כלל תיאולוגי ביחס לשאלה מתי ה' מעניש את הכלל בחטא היחיד, ומתי היחיד נענש לבדו. לדבריו, יש הבדל בין עונש הבא בפועל ישירות לבין עונש הבא בעקיפין כתוצאה מסילוק ההשגחה. כאשר ה' מעניש בפועל, פוגע העונש בחוטא בלבד, כפי שקרה בחטא עכן שנסקל הוא לבדו. אולם כאשר ה' מסלק את השגחתו, הפגיעה כוללת את החברה כולה, כפי שקרה במקרה דנן, שכל ישראל ניגפו במלחמת העי.

גם אבר בנאל (בפירושו על אתר) מתייחס לכישלון מלחמת העי, כתוצאה מסילוק ההשגחה מעל עם ישראל. המחבר מסביר שכשלון המלחמה לא אירע כעונש, שהרי לו היה זה עונש, היה החוטא נענש לבדו ולא היו נפגעים אנשים חפים. מה שקרה במקרה עכן הוא: "לפי שאחד מן המחנה חטא בזה חטא חמור, סבב זה שתסור מהעם ההשגחה האלוקית, מצד שהיה המקובץ ההוא כולו

12. סוכה ה', ז.

13. סנהדרין מד, ע"א.

14. שבעות לט, ע"א.

15. ויקרא רבה ד', ו.

מתאחד, ולזה היה נעזב למקרים". גם המלבי"ם וגם אברבנאל מסבירים את הבעיה בכך, שכיוון שכל ישראל ערבים זה בזה ונחשבים כולם כשייכים לגוף אחד, חטאו של האחד מסלק את ההשגחה מעל הכלל. כאשר יש מצב שההשגחה מסולקת, עם ישראל משולח ונעזב למקרים. בהתאם לכך, מוסיף אברבנאל לבאר, שעכשיו עצמו לא נהרג בקרב בעי, כיוון שלא היה שם. לפיכך, העדר ההשגחה לא פגע בו. אלה שנפגעו היו אלה שסיכנו את עצמם, ומתו "מפני חטאיהם הקודמים, או הוראת מערכתם או הזדמנות המקרה לפי כל אחד מהרעות".

לשאלה: "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף", מצאנו אפוא, שלוש תשובות: האחת של חז"ל ("מפני שמחפין עליו" ו"כדי לרדותו"), לפיה הכלל שותף למעשה החטא. השנייה של המדרש, לפיה, למעשה החטא יש השפעה על הסביבה, וכן - הכלל כולו נחשב כגוף אחד. השלישית של הפרשנים, תולה את סבל הכלל בחטא היחיד בכך, שמעשהו של החוטא גורם לסילוק ההשגחה מעל העם, וממילא נגרם סבל לכלל כולו.

הסבר נוסף מצוי בפסוק: "הנסתרות לה' אלוקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם" (דברים כ"ט, כח), המחלק בין חטאים הנעשים בנגלה לאלה הנסתרים מעין כל. בגמרא¹⁶ דרשו את הפסוק, וכן רש"י בפירושו כותב: "הלא אין אדם יודע מטמונותיו של חברו, אין אני מעניט אתכם על הנסתרות שהם לה' אלוקינו, והוא יפרע מאותו יחיד. אבל הנגלות לנו ולבנינו, לכעיר הרע מקרבנו. ואם לא נעשה דין בהם, יענוש את הרכים".

רש"י הירש בפירושו על אתר מבאר שעניין הערבות ההדדית מוגבל רק לנגלות. היינו, למעשים ומחדלים הגלויים לעין כל. רק ביחס אליהם נאמר הכלל, שכל מי שהיה בידו למחות ולא מיחה, שותף לאחריות על העבירה שנעשתה. הפרשן "כלי יקר" על אתר, חוזר על הבחנה זו, תוך שהוא מסתמך על המקראות. בחטא היחיד נאמר: "והבדילו ה' לרעה" (כ"ט, כ), כלומר היחיד בלבד נענש. ובחטא משפחה או שבט נאמר: "וראו את מכות הארץ היא" וכי (שם כא), משמע, כל ישראל בכלל העונש. כלומר, חטא משפחה או שבט אי אפשר שיהיה נסתר, לכן חובה על כל ישראל להפרישם מהחטא.

נושא האחריות ההדדית, במסגרתו הציבור סובל בחטא היחיד, הולך ומתרחב במקרא גם למצב בו דור הבנים סובל בחטא אבותיו. כך אנו מוצאים בדור החורבן טענה בפי העם: "אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה" (יחזקאל י"ח, ב). וכן "אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עוונותיהם סבלנו" (איכה ה, ז).

16. סנהדרין מג, ע"ב.

בחרנו להביא את תשובתו של ר' אליעזר מביזניסי (בלגנצ'י)¹⁷ בשל מיוחדותה: יושני בנים תקחינה, בתמיהה. אפשר אבותינו חטאו ואינם ואנחנו נסבל עוונותם, אם כן. משוא פנים יש בדבר, שהנביאים מתנבאים עלינו ללקות על הכעסים שהכעיסוהו מנשה והראשונים. ונפש האב - חביבה לי נפש הבן ולא נשאתי פנים לאב יותר מן הבן. אבל ארץ אפים אני למען שמי, ולמען העיר אשר בחרתי עד עתה. אבל מעתה לא אאריך לכם עוד ולא תמשלו עוד, אלא אתם לי כיחידים, הנפש החוטאת היא לבדה תמות... וגם יש לומר שהן היו טועים במה שראו שהראשונים לא לקו והאחרונים לקו, וסבורין שכך העולם נוהג. שהרי מימי ירבעם בן נבט חטאו והושע בן אלה ודורו לקה. מנשה חטא - יהואחז ויהויקים בניו לקו. ואף יאשיהו הצדיק נפל בחרב, ואין זה דין".

הפרשן מציג את עמדת הדורות האחרונים, הטוענים שהמלכים הראשונים כמו ירבעם בן נבט, הושע בן אלה ומנשה חטאו, והדורות המאוחרים נשאו בעונש. והוא משיב, תוך שהוא מבחין בין עונש ליחידים, לבין עונש לאומה כולה שעלול לגרום לחילול השם: "והרי ירבעם חטא - נכרת זרעו, וכן בעשא בן אלה וכן אחאב. ועם כולם נשפטתי, וכן עם כל היחידים הראשונים והאחרונים, כגון בימי השופטים ושאול ושלמה. ואף דוד לקה בחטאו ואף משה ואהרן ודורם. אבל להגלות ישראל מארצו לתתם ביד אויביהם ולחלל את מקדשי לתתם ביד גוי לא עם, ביד גוי נבל האומרים

ידינו רמה ולא הי' פעל כל זאת, ולחלל שמי, בזה אני מאריך אפי".

אחרית דבר

מה אמורה פרשת חרם יריחו ללמד את בני דורנו, הרי לא בכדי מקדיש המקרא לנושא זה תיאור ארוך שפרטיו מרובים. שני נושאים מרכזיים עומדים ביסוד הפרשה: **השראת השכינה על עם ישראל והאחריות ההדדית**. נושאים שמנסרים בחלל עולמה של מחשבת ישראל לדורותיה, ולא כהתה עינם ולא נס ליחס גם בדורנו. בנושאים אלו חובדים יחד שלושה גורמים: השכינה, עם ישראל ככלל והיחיד. שלושה גורמים אלו תלויים זה בזה בקשרי גומלין, כפי שראינו לדוגמא בפרשת "יתד". חוסר הקפדה על ניקיון המחנה מצד בודדים, גורם לסילוק השכינה מעל כל המחנה. וכך בפרשת עכן. מעילתו של היחיד בחרם, גרמה לסילוק השכינה ולכישלון הקרב כולו. בשתי הדוגמאות הללו, הרחקת השכינה גורמת להפקרת ישראל לגורלם ועזיבתם למקריות.

17. פרשן שחי בצפון צרפת במאה הי"ב. ראה עליו בספרי "פרשנות המקרא הצרפתית", הוצאת מכללת "מורשת יעקב", עמ' 233-262.

אולי יורשה לנו להוסיף רגל רביעית לשולחן משולש זה, ולצרף אליו גם את ארץ ישראל. הרמב"ן¹⁸ מלמדנו שלארץ ישראל יש השגחה מיוחדת השונה מזו של אומות העולם, אשר עליה משגיח הקב"ה ישירות. וכן מובא בהרחבה בכוזרי¹⁹: "כל מי שנתנבא לא נתנבא כי אם בה או בעבורה". וכן "והיא הארץ הנקראת לפני ה', הנאמר עליה: "תמיד עיני ה' אלוקיך בה" (דברים י"א, יב). וכן "ועליה נפלה הקנאה והחמדה בין הבל וקין בתחלה, כשרצו לדעת איזה מהם הרצוי להיות במקום אדם וסגולתו ולבו, לנחול את הארץ ולהדבק בענין האלוקי²⁰. וכבר אמרו חז"ל²¹: "כל הדר בארץ ישראל דופה כפי שיש לו א-לוה". גם המהר"ם מרוטנברג²² כותב: "ובלבד שיהא פרוש מכאן ואילך ויזהר מכל מיני עוון, ויקיים כל המצוות התלויות בארץ. שאם יחטא שם בארץ ישראל ייענש יותר מכל עבירות שיחטא בחוץ לארץ. כי השם דורש אותה תמיד ועיני ה' בה והשגחתו תדיר".

לאור כל זאת, השכינה שורה על עם ישראל בארץ ישראל ביתר שאת וביתר עוז. זכה דורנו למה שלא זכו דורות רבים לפניו - לחזור לארץ קדשנו, אשר עיני ה' אלוקינו בה והשגחתו עליה מתמדת. לפיכך עלינו ללמוד מפרשת עכן לשמור על השכינה השורה על העם בארצו לבל תסולק בעקבות חטאי הרבים או היחיד.

18. בפירושו לויקרא י"ח, כה.

19. ב', יד.

20. שם.

21. כתובות קי, ע"ב.

22. שו"ת מהר"ם, מהדורת אי"מ בלוד, ברלין תרנ"א, עמ' 5.